

ЦЕЛ И РОЛЯ НА ОБРАЗОВАНИЕТО СЛЕД 16-ГОДИШНА ВЪЗРАСТ

Фил Бъджел

Образователен консултант - Великобритания

Резюме. В настоящата статия авторът сравнява училищното образование за учениците на възраст от и след 16 години в България и Англия. В началото на статията той разглежда общата матрица на учебната програма и степента на свобода на избор за учениците. В България образователният модел следва начина на обучение на учениците на възраст 14 – 16 години, с ограничен избор в рамките на профила. В Англия, от друга страна, съществува съществена разлика: след 16-годишна възраст учениците имат пълна свобода да избират кои предмети да учат.

По-нататък авторът се фокусира върху преподаването на български език в България и на английски език в Англия, за да илюстрира коренно различните подходи. За тази цел той използва изискванията по български език, публикувани от българското Министерство на образованието и науката, както и изискванията по английски език на Министерството на образованието в Англия.

Накрая авторът разглежда процеса на изпитите и съпоставя видовете въпроси, които са включени в матурата по български език в България, и видовете въпроси, включени в изпитите за GCS A Level в Англия.

Keywords: school education; pupils aged 16 years and over; Bulgaria; England; general matrix of the curriculum; degree of freedom of choice; educational model; Bulgarian matriculation; GCS A Level Exams

В светлината на предложения Закон за началното и училищното образование, публикуван в Държавен вестник на 8 октомври 2015 г., този доклад разглежда образованието след 16-годишна възраст в България и Англия, и по-конкретно:

1. общата матрица на предлаганото образование;
2. учебната програма по два предмета – български език, както се преподава в България, и английски език – в Англия;
3. мониторинга и оценяването на постиженията на учениците.

Цялостната матрица на учебната програма – свобода на избор за учениците?

За учениците на 16-годишна възраст, или XI клас в Англия и IX клас в България, матриците на образованието много си приличат. И в двете страни

учениците изучават богат набор от предмети: но приликите свършват до тук. В България плавно се преминава от IX клас към XII клас, с нарастващ фокус върху избрания профил.

Образованието след 16-годишна възраст в България

Таблица 1. Разпределение на предметите в XII клас в математическа гимназия, английска езикова гимназия и средно общообразователно училище в България

Математическа гимназия											
Профил „Математика“											
Мат	Англ	Бел	Ит	Фвс/ Дчфвс	Ист	Сил	Не/ Рус	Инф	Гео	Фиа	
405	225	180	180	180	90	90	90	45	45	45	
Профил „Биология“											
Хим	Био	Англ	Бел	Фвс/ Дчфвс	Мат	Ист	Сил	Не/ Рус	Ит	Гео	Фиа
270	225	225	180	135	90	90	90	90	45	45	45
Английска езикова гимназия											
Профил „Английски с немски“											
Англ.	Бел	Немски	Мат	Фвс/ Дчфвс	Ист	Сил	Фиа	Гео	Хим		
405	270	225	180	135	135	90	45	45	45		
Профил „Английски с френски“											
Англ.	Бел	Фр	Ист	Фвс/ Дчфвс	Гео	Хим	Мат	Сил			
405	270	180	135	135	135	135	90	90			
Средно общообразователно училище											
Профил „Биология с китайски език“											
Био	Хим	Ки	Фвс/ Дчфвс	Бел	Англ	Мат	Ист	Гео	Фиа	СИП	
225	225	225	180	135	90	90	90	45	45	90	
Профил „Математика с английски език“											
Мат	Англ	Ит	Фвс/ Дчфвс	Бел	Ки	Ист	Гео	Фиа	СИП		
360	225	180	180	135	90	90	45	45	90		

В таблица 1 са дадени 6 примера за разпределение на предметите в XII клас във:

- Математическа гимназия;
- профил „Математика“;

- профил „Биология“.
- Английска езикова гимназия:
 - профил „Английски с френски език“;
 - профил „Английски с немски език“.
- Средно общообразователно училище:
 - профил „Биология с китайски език“;
 - профил „Математика с английски език“.

Цифрите показват броя минути седмично, разпределени за всеки предмет. До голяма степен учениците от XII клас продължават да учат по разпределението, което са имали в предишните години, с много малък избор в рамките на профила. От таблица 1 също се вижда, че учениците изучават богат набор от предмети, например: история, философия, информатика, география и физика.

Излиза, че училищата трябва да подсигуряват този набор от образователни програми, като качеството на преподаване трябва да е достатъчно добро, за да подготвя учениците за:

- оценяване от учителите по предметите от учебната програма;
- изпитите при завършване на училище.

Въпреки това някои български университети все още държат кандидат-студентите да се явяват на разработени от университетите изпити.

Образованието след 16-годишна възраст в Англия

В края на XI клас учениците в Англия се явяват на Държавен изпит за средно образование (GCSE), който включва следните предмети:

- английски и математика;
- 3 предмета от природни науки, компютърни науки, история, география и чужд език;
- още 3 предмета от области изкуство, наука или професионално направление.

След тези „държавни изпити“ по 9 от 10 предмета следва квантов скок в образованието след 16-годишна възраст. Учениците в XII и XIII клас в Англия се специализират в 3 или 4 предмета. Въпреки това обаче няма задължителни предмети (например английски език или математика) и учениците свободно могат да *избират* предметите, които искат да изучават. Нито Министерството на образованието, нито местният инспекторат могат да определят какво да изучават учениците след 16-годишна възраст. Това зависи от: 1. предметите, за които има достатъчно квалифицирани учители, които да преподават на ниво напреднали; 2. *избора* на учениците.

В Англия в средата на XI клас училищата обявяват пред своите ученици кои предмети ще могат да се изучават в XII и XIII клас. Както и в България, училището, разбира се, трябва да подсури *качество на образованието и стандарти за постиженията* по всички тези предмети, които да отговарят

на изискванията за изпитите и следователно на *изискванията за прием в университетите*.

Учениците могат да избират свободно кои 3 или 4 предмета искат да изучават, а училището трябва да изработи учебна програма, с която да удовлетвори желанията на максимален брой ученици.

В таблица 2 са показани предметите, които се изучават на ниво напреднали (A Level) в едно общообразователно училище в Англия. Всички училища, в които има XII и XIII клас, предлагат подобен набор от предмети. Длъжни са да ги предлагат: пазарът е отворен и учениците могат да си изберат да отидат в друго училище или колеж.

Таблица 2

Предмети, които се предлагат за изучаване на ниво напреднали	
Счетоводство – Сч	Немски – Не
Изобразително изкуство – Ии	Държавно устройство и политика – Ду
Моден дизайн – Мд	Здравни и социални науки – Зсн
Биология – Био	История – Ист
Бизнес – Биз	ИКТ – ИТ
Химия – Хи	Математика – Мат
Дизайн и технологии – Продуктов дизайн – Пд	Медии – Мн
Драматичен театър – Дт	Музика – Муз
Английски език – Ае	Музикални технологии – Мт
Английска литература – Ал	Физическо възпитание – Фв
Етика и философия – Еф	Физика – Фиа
Хранене и здраве – Хз	Психология – Пс
Френски език – Фр	Религия – Християнство – Рел
Висша математика – Вмат	Социология – Социол
География – Гео	Испански – Исп

Както повечето училища, така и въпросното училище също предлага допълнителни предмети (таблица 3) на всички ученици. Предлагат се структурирани курсове по личностно развитие, социално и здравно образование, религия, академична помощ.

Таблица 3

Допълнителна програма	
40 часа обществен труд	Физическо възпитание
Разширена квалификация по проекти	Процес на кандидатстване за университет (UCAS) ⁴
Умения за по-ефективно учене	Програма за кариерно развитие
Личностно развитие, социално и здравно образование	Академично менторство

Училището трябва да групира предметите по „блокове“, като по-популярните предмети се появяват в повече блокове и ако групирането е направено

коректно, учениците могат да изучават по един предмет от всеки блок (таблица 4). Следователно вариантите за комбинации между предметите, които се изучават, могат да бъдат много:

- (а) математика, висша математика, физика и химия;
 - (б) химия, биология, английски език и испански език;
 - (в) английски език, английска литература, немски език и френски език;
 - (г) английски език, психология, социология и математика;
- или
- (д) география, бизнес, история и счетоводство.

Таблица 4

Учебна програма по блокове				
Блок А	Блок Б	Блок В	Блок Г	Допълнителна програма
270	270	270	270	60
Фв	Фв	Био	Сч	Еф
Био	Ии	Биз	Хи	Еф
Ае	Биз	Ист	Ае	Еф
Фр	Хи	Мн	Ал	Еф
Гео	Ал	Фиа	Ду	Еф
Мат	Вмат	Пс	Мат	Еф
Рд	Фв	Рел	Социол	Еф
Социол	Пс	Исп	Ts	Еф
Пс	Мд		Мт	Еф

Учебни програми по отделните предмети

Както Департаментът по образование в Англия, така и Министерството на образованието и науката в България публикуват изискванията за всички предмети, които се изучават от учениците. Би било невъзможно да се покажат всички предмети, които се изучават на 16-годишна възраст. Затова избрахме да илюстрираме различните подходи с изискванията на учебните програми по:

- български език¹⁾ в България;
- английски език в Англия.

Български език (и литература) е задължителен предмет за всички ученици и матурата по БЕЛ е задължителен елемент в дипломата за средно образование. Таблица 5 илюстрира изискванията по български език, публикувани на сайта на Министерство на образованието, и се прави разлика между *Задължителна подготовка* за всички ученици и *Задължително избираема подготовка* за тези ученици, които имат допълнителни часове по български език.

Таблица 5

Учебна програма по български език за XII клас		
(задължителна подготовка)		
Ядра на учебното съдържание	Очаквани резултати на ниво учебна програма	Очаквани резултати по теми
Ядро 1: Социокултурни компетентности	Стандарт: – съобразява езиковия си изказ с различни типове ситуации в сферата на официалното общуване; – използва уместно в ролята си на говорещ различни езикови регистри, характерни за социокултурните сфери, в които общува; разпознава различни езикови регистри при разчитане на смисъла на чужди текстове;	Учениците трябва да усвоят: Тема 1: Езикът като средство за общуване. Дискурсът. Социална и психологическа природа на дискурса: – дискурсът като речево поведение в комуникативния акт – размяна на информация; – текстът като материализация на дискурса – размяна на смисли чрез езикови знакове
Ядро 2: Езикови компетентности	– отчита задължителността и възможността за избор по отношение на употребата на езикови средства с оглед на различни сфери на общуване; – използва различни езикови средства в свой текст, за да отвори лична гледна точка, и разпознава езикови средства с такава функция в чужд текст.	Тема 1: Езикът като система: – специфика на езиковия знак – отношение между означаващо и означавано; – отношения между езиковите единици от различните езикови равнища (фонетично, граматично, лексикално) – системни езикови правила.
Ядро 3 и Ядро 4: Социокултурна и езикова компетентност: устно и писмено общуване	– изгражда цялостно изказване; може да участва в интервю като конкурсна форма; при публично изказване спазва нормите на книжовния изговор; – създава собствени текстове с аналитична, тълкувателна насоченост; текстове от аргументативен и описателен тип; – прилага най-често използваните в писменото общуване жанрови модели.	Тема 1: Подготовка на набор от текстове документи, необходими за социалната реализация на зрелостниците – при продължаване на образованието; при постъпване на работа: – жанрови форми – интервю при кандидатстване; конкурсно есе; CV (curriculum vitae); заявление (молба). Тема 2: Създаване на аргументативни текстове по хуманитарен проблем: – публично изказване със свободна аргументация; – есе със свободна аргументация; – литературноинтерпретативно съчинение.

(Задължително избираема непрофилирана и задължително избираема профилирана подготовка)		
Ядра на учебното съдържание	Очаквани резултати на ниво учебна програма	Очаквани резултати по теми
Ядро 1: Социокултурни компетентности	Стандарт: – съобразява езиковия си изказ с различни типове ситуации в сферата на официалното общуване; – използва уместно в ролята си на говорещ различни езикови регистри, характерни за социокултурните сфери, в които общува; разпознава различни езикови регистри при разчитане на смисъла на чужди текстове;	Учениците трябва да усвоят: Тема 1: Техники за общуване в различни социокултурни сфери за постигане на различни комуникативни цели (дискурсни техники): – наративни техники; – дескриптивни техники; – аргументативни техники.
Ядро 2: Езикови компетентности	– отчита задължителността и възможността за избор по отношение на употребата на езикови средства с оглед на различни сфери на общуване; – използва различни езикови средства в свой текст, за да открий лична гледна точка, и разпознава езикови средства с такава функция в чужд текст;	Тема 1: Функциониране на езика в дискурса. Задължителност и свобода при употребата на езика: – подбор и съчетаване на езиковите средства от различни равнища с цел изразяване на определени смисли; – роля на социалния контекст за определяне на смислите в дискурса; – механизми за изграждане на дискурса (кохезия и кохерентност).
Ядро 3 и Ядро 4: Социокултурна и езикова компетентност: устно и писмено общуване	– изгражда цялостно изказване; може да участва в интервю като конкурсна форма; при публично изказване спазва нормите на книжовния изговор; – създава собствени текстове с аналитична, тълкувателна насоченост; текстове от аргументативен и описателен тип; – прилага най-често използваните в писменото общуване жанрови модели.	Тема 1: Дискурсен анализ на текст – отношение между съдържателно-логическата и езиковата структура на текста и социокултурния контекст на пораждането му (комуникативно намерение, участници, условия). Тема 2: Продуциране на текст по зададени параметри на социалния контекст чрез прилагане на различни дискурсни техники.

Разделението на:

- учебна програма за задължителна подготовка (или Ниво I) за всички ученици; и
- учебна програма за задължително избираема непрофилирана и профилирана подготовка (или Ниво II) се прилага за всички профилиращи предмети: компонентите от Ниво II се отнасят само до учениците, изучаващи профила.

Таблица 6

Учебно съдържание за предмет Английски език на ниво напреднали (A Level)
Въведение
Учебното съдържание на ниво напреднали (A Level) определя знанията и уменията за всички ученици, които изучават предмета английски език на ниво напреднали (A Level)
Общи и конкретни цели
Изискванията за ниво напреднали (A Level) трябва да стимулират учениците да развият интереса и разбирането си за английския език, като: – развиват и прилагат знания за понятията и методите, подходящи за анализа и изучаването на език; – разглеждат данни и примери за езика и неговата употреба; – творчески и критично се включват в диференцирана програма за изучаване на английския език; – развиват своите умения като продуцират и интерпретират езика. Освен това изискванията за ниво напреднали (A Level) трябва да стимулират учениците да развият интереса и разбирането си за английския език, като самостоятелно разглеждат езика в неговата употреба.
Предметно съдържание
Изискванията за предмета английски език на ниво напреднали трябва да надграждат знанията и уменията от ниво GSCE (комплексния държавен изпит за средно образование) Изискванията за ниво напреднали трябва да включват въвеждането на понятия и методи на дисциплините английски език/лингвистика, свързани с широк обхват от писмени и говорими форми на английския език, включително електронни и различни модални форми. На ниво напреднали разбирането за контекст у учениците трябва да се основава на стабилни теоретични знания, развити по време на структуриран курс на обучение.
Знания и разбиране
На ниво напреднали се изисква от учениците да показват широки познания и разбиране за езиковите нива, включително: – фонетика, фонология и прозодични похвати: анализ на звученето и ефектите на речта; – лексика и семантика: английската лексика, включително социални и исторически варианти; – граматика, включително морфология: структурни модели и форми на английското изречение, подчинено изречение, фраза, дума; – прагматика: контекстуални аспекти на употребата на езика; – дискурс: по-дълги комуникативни откъси от различни жанрове, с различна тоналност и контекст. В изискванията за ниво напреднали е включено учениците да показват задълбочени знания и разбиране за езиковите нива и как те могат да се прилагат в различни видове контекст, включително:

– как се оформя и интерпретира текст и дискурс;
– исторически, географски, социални и
– индивидуални варианти на английската реч и английската идентичност;
Изискванията за ниво напреднали трябва да дадат възможност на учениците да покажат, че разбират как различните изучавани области се свързват помежду си и образуват едно цяло в хода на курса на обучение.

Умения

Изискванията за ниво напреднали трябва да накарат учениците:
– систематично и адекватно да прилагат езикови понятия и методи при анализ на данни;
– да прилагат умения за критично и креативно мислене при четене, описание, оценка, анализ, интерпретация и продуциране на текстове и дискурс;
– прецизно да използват терминология, свързана с изучаването на езика;
– да правят точни препратки към текстове и източници;
– критично да оценяват отношението към езика и неговите ползватели;
– самостоятелно да правят изследвания за езика, като използват подходящи методи и техники;
– да синтезират и разсъждават върху познанията за езика на базата на различни познавателни аспекти на английския език.

След 16-годишна възраст учениците в Англия свободно могат да избират предметите, които да изучават, всъщност само 15,2% (6,6% от момчетата и 17,5% от момичетата) избират да изучават английски език. Така че това е група, която се е сформирала самостоятелно от способни ученици със склонност към изучаването на английски език. Това е показано в таблица 6, в която са посочени изискванията за предмета „Английски език“, публикувани на сайта на Департамента по образование.

Рамка за оценяване и акредитация

В края на XII клас учениците в България получават диплома за средно образование, която съдържа:

– оценки от учителите (без външно модериране) по всички изучавани предмети;

– оценки от матурите²⁾ – зрелостни изпити (държавни изпити за завършено училищно образование), които през 2008 г. са били наложени върху системата за оценяване от учителите

Повечето ученици полагат два зрелостни изпита: по български език и литература и по още един предмет по избор – повечето избират втория изпит да бъде по профилиращ предмет. Също така имат право да изберат и трета матура; само около 2% от учениците се записват за трета матура, като 1% от тях я полагат успешно.

В края на XIII клас, когато навършват 18 години, учениците в Англия се явяват за втори път на държавни изпити – за образователен сертификат за напреднали, или A Level. Резултатите от тези държавни изпити служат за вход

в университетите. Английските университети, дори и тези, които членуват в т.нар „Ръсел група“, нямат право да изискват от кандидат-студентите да се явяват на техни изпити. Следователно изпитите за A Level имат двойна цел: да сертифицират степента на средно образование, което учениците завършват, и да служат за вход към висшето образование.³⁾

Държавни изпити

В България матурата по български език и литература е с продължителност от 4 часа и е съставена от 27 въпроса от български език с многовариантен избор – въпреки че в съчинението също се дават 8 точки, с които се оценява език.

В Англия изпитът по английски език на ниво напреднали (A Level) се състои от три части:

- езикови варианти (2 ч. 15 мин.) – 60 точки;
- езикът на децата (1 ч.) – 45 точки;
- проучване на езика (1 ч. 45 мин) – 45 точки.

Всички въпроси изискват задълбочено разсъждение.

Отново, за илюстрация и сравнение:

- в таблица 8 са показани типичните въпроси по български език от скорошната матура по български език и литература;
- в таблица 9 са показани три типични въпроса по английски език от скорошен изпит по английски език за ниво напреднали (A Level).

Таблица 8

4. В кое от изреченията е допусната правописна грешка? (1 точка)

- А) Националната ветеринарно-медицинска служба направи проверки по случая.
- Б) Решението за тази промяна е взето на специален църковнонационален събор.
- В) Екоактивисти от цялата страна ще протестиратат срещу незаконните строежи.
- Г) В тази част на страната ще отглеждат лимони със специфичен кисело-сладък вкус.

9. В кое от изреченията е допусната пунктуационна грешка? (1 точка)

- А) Слънчевото лято, обширните плажове и обновените хотели привличат много български и чуждестранни туристи.
- Б) Катедралата, строена в продължение на почти два века и сградата на общината са едни от най-красивите постройки в Антверпен.
- В) Едно от най-важните нововвведения, оказали влияние върху развитието на обществото от XV век нататък, е книгопечатането.
- Г) Установяването на фактите обаче изисква проучването на огромен масив документи от страна на разследващите органи.

36. В свитъка за свободни отговори срещу съответната буква запишете правилните форми на думите, поставени в скоби. (10 точки)

А) Членуване

(Публичен) регистър на финансовите институции се поддържа от (Българска народна банка). (Дейност) на тази институция е от национално значение.

Б) Местоимения

Не желая (никой/никого) да обвинявам, но моите подозрения остават.

Пред мен застана млад мъж, (чийто/чиито) очи ме гледаха с любопитство.

Той вярваше, че с нейна помощ ще успее да преодолее (своите/неговите) тревоги и страхове.

Веднъж годишно целият ни род се събира на среща. Мисля да запозная приятеля си с (тях/него).

В) Учтива форма

Госпожо, ако сте (доволен) от нашето обслужване, бихте ли (отразил) впечатленията си в книгата за гости? (Съгласен) ли сте да ни посетите пак?

Таблица 9

Част 1: Езикови варианти

Прочетете Текст А и Текст Б на стр. 4 – 6 от свитъка с материалите, като отговорите на Въпрос 1 в празното поле.

1. Анализирайте и сравнете как говорещите в двата текста използват езика, за да предадат личностната си и социална идентичност.

Необходимо е да дадете препратки към подходящите езикови модели и нива и към факторите от социалния и културния контекст. **(30 точки)**

Част 2: Развитие на децата

Прочетете текстовете от А до D в свитъка с материали преди да дадете отговор на Въпрос 1 в празното поле.

1. Анализирайте развитието на способността на Меган да комуникира, като използва писмена реч. В своя отговор е необходимо да помислите за подходящите езикови модели, нива и съответните теории. **(45 точки)**

Част 3: Проучване на езика

Варианти на езика в регионите. Английският език в Йоркшир и Североизточна Англия

Прочетете информацията на стр. 14 – 15 от свитъка с материали.

5. До каква степен Текст Е илюстрира езиковите варианти от Йоркшир и Североизточна Англия? **(15 точки)**

Критерии за оценяване и конкретни цели

Отново, за илюстрация и сравнение:

– в таблица 10 са дадени критериите за оценяване по български език за матурата по български език и литература; и

– в таблица 11 са дадени критериите за оценяване на изпита по английски език за напреднали (A Level).

Таблица 10

Български език – критерии за оценяване
Текстът и социокултурният контекст – Текстът в публичното общуване. Сфери на научната, медийната, гражданската, институционалната и художествената комуникация. – Тематично и смислово членене на текста. Извличане на информация от текста. – Функции на езиковите средства за изграждане на текста. – Отношения между езиковите единици от различните езикови равнища. – Задължителност и избор на структура и композиция на текста съобразно предмета на общуване и предназначението на текста. – Задължителност и избор на езикови средства съобразно условията на общуване в различни комуникативни ситуации. – Лексикална и граматична норма. Системни езикови правила. – Правописна и пунктуационна норма. Конвенционални езикови правила. – Създаване на аргументативен текст. – Умее да възприема смисли от текстове с различни съдържателни, функционални и езикови особености и да обработва получената информация в съответствие с поставената задача. – Умее да изгражда цялостен и завършен текст, който отговаря на изискванията за нормативна правилност и комуникативна целесъобразност. – Умее да подбира и да съчетава езикови средства, като се съобразява с предмета на общуване и с конкретната комуникативна задача. – Умее да подбира и да съчетава езикови средства със стилев белег, предпочитани при общуване в различни функционални сфери. – Владее и умее да прилага лексикалната норма на съвременния български книжовен език. – Владее и умее да прилага граматичната норма на съвременния български книжовен език. – Владее и умее да прилага правописната норма на съвременния български книжовен език. – Владее и умее да прилага пунктуационната норма на съвременния български книжовен език.

Таблица 11

Държавен изпит по английски език за напреднали (A Level) – критерии за оценяване
– Прилага подходящите методи за езиков анализ, като използва съответната терминология в свързан писмен текст. – Демонстрира критично мислене с използване на подходящи понятия и проблеми. – Анализира и оценява факторите, свързани с контекста, а езиковите особености се използват за смислено. – Изучава връзките в различните текстове в светлината на езиковите понятия и методи. – Демонстрира познания и креативност при използването на английския език в различни ситуации. Критерий за оценяване 5 трябва да се прилага поне за два или повече свързани текста.

Интерпретация и коментари

Цялостна структура на учебната програма след 16-годишна възраст. Очевидно от показано в таблиците от 1 до 4 общата структура на учебната програма за по-

големите ученици е тотално различна в България и в Англия. В България учебната програма е по-разширена и балансирана, като задължително се изучава български език и литература и постепенно се увеличава фокусът върху профилиращите предмети. В Англия не се прави опит да се поддържа разширена, балансирана програма. Напротив, специализира се по 3 или 4 предмета; няма задължителни предмети и за всеки предмет се задават еднакъв брой часове в учебната програма.

Учебна програма по отделните предмети. Анализът на държавните изисквания показва, че в учебната програма по български език в България и учебната програма по английски език в Англия са заложени много различни подходи.

В България учебната програма е на две нива:

- задължителна подготовка за всички ученици (Ниво I);
- задължителноизбираема подготовка (Ниво II) за учениците, които имат допълнителни часове по български език.

Часовете от Ниво I са за всички ученици и програмата за матурата се базира на тях. Няма специален изпит за Ниво II – само немодерирани оценки от учителите. В Англия всички ученици, които изучават английски език на ниво „напреднали“, посещават целия курс на обучение и изпитът се базира на целия материал. Но нека не забравяме, че само 15% от учениците в Англия избират да изучават английски език на това ниво.

Държавните изисквания също са организирани по различен начин. В България държавните образователни изисквания се базират на компетенциите:

- езикът като средство за комуникация;
- постигане на комуникативни цели;
- техники на дискурса;
- езикът като система;
- езикът като дискурс;
- правила за употреба;
- създаване на аргументативен текст;
- анализ на дискурса.

Изискванията в Англия са организирани по:

- предметно съдържание;
- знание и разбиране;
- умения.

На следващо ниво на анализ обаче се появяват истинските разлики в подходите. Българските изисквания до голяма степен са организирани около конкретни или специфични цели („учениците могат“):

- учениците разпознават различни езикови регистри;
- създават свой собствен аналитичен и интерпретативен текст;
- могат да участват в интервю за работа;
- учениците използват различни езикови средства в своите текстове, за да подчертаят своята гледна точка.

- От друга страна, изискванията в Англия са организирани около по-обща цели:
- учениците е необходимо да покажат широки познания и разбиране за езиковите нива;
 - учениците е необходимо да покажат задълбочени познания и разбиране за езиковите нива и как те се прилагат в различен контекст при употреба на езика;
 - от учениците се изисква да прилагат умения за критично мислене и креативност при четене с разбиране, описание, оценка, анализ, интерпретация и продуциране на текст и дискурс.

Финалните изпити и критериите за оценяване

Разликата в подходите за изискванията на учебната програма се отразява в структурата, организацията и критериите за оценяване на финалните изпити.

Важно е да се подчертае, че матурата по български език и литература е задължителен елемент от дипломата за средно образование. Задължителна е за всички ученици, не само за тези, които са записали профил БЕЛ. Следователно тя се базира само на съдържанието от *задължителна подготовка* (Ниво I) от учебната програма. Матурата се състои само от въпроси с многовариантен избор, които изискват кратки отговори, и един отговор на въпрос за есе, и следователно отразява подхода, заложен в учебната програма чрез конкретни цели и изисквания от типа „учениците могат“.

Изпитите по английски език за ниво напреднали (A Level), от друга страна, се полагат от по-малък брой ученици (около 15%), които са избрали да изучават този предмет в дълбочина. Изпитът се състои от три части, в които са включени въпроси, изискващи обширни отговори под формата на есета, които проверяват доколко задълбочено учениците отговарят на изискванията по този предмет.

Заклучение

Това кратко изложение не се стреми да посочи кое е правилно и кое не е. По-скоро тук става дума за сравнение и контраст между ролята на образованието след 16-годишна възраст в двете страни. Изследва се въздействието на тези разлики върху учебната програма и оценяването на учениците. Въпреки това трябва да заявя, че за мен, като човек, който е работил в английската система, идеята да се изучава материалът от Ниво II по 9 часа седмично в XII клас, а изпитът да се базира само на материала от Ниво I, звучи като анатема. Това е като да се учиш да караш семеен автомобил в XI клас, да се учиш да караш спортна кола в XII клас, а шофьорският ти изпит в края на XII клас отново да е на семейния автомобил.

Но може би изкуствено присадената изпитна система върху преди съществуващата система на оценяване на база оценките от учителите е била в непосредствен отговор на изискванията за присъединяване към Европейския съюз. Тъй като на българските ученици е даден достъп до европейските университети, изискванията за оценяване и изпити е трябвало да станат сравними

с тези на другите европейски страни. За степента, до която този „принудителен брак“ е бил успешен, може да се съди по предложенията за радикални промени, публикувани в „Държавен вестник“ на 8-ми октомври 2015 г.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Тъй като в Англия учениците могат да изучават отделно:
 - английски език;
 - английска литература; или
 - английски език и литература,ще изключим компонента „литература“, за да направим по-лесно сравнение.
2. В България Министерството на образованието и науката директно поръчва написването на учебниците и задава зрелостните изпити.
3. В действителност те целят и още нещо: представянето на учениците на тези изпити се използва и за измерване успеха на отделните училища.
4. Подпомагането на учениците при кандидатстване в университет е изцяло отговорност на училищата в Англия.

PURPOSE AND ROLE OF EDUCATION AFTER 16 YEARS OF AGE

Abstract. In this article, the author compares school education for pupils aged 16 years and over in Bulgaria and England. At the beginning of the article, he looks at the general matrix of the curriculum and the degree of freedom of choice for students. In Bulgaria, the educational model follows the way of training students aged 14 – 16, with limited choice within the profile. In England, on the other hand, there is a significant difference: after 16 years of age, students have the complete freedom to choose which subjects to study.

Further, the author focuses on teaching Bulgarian in Bulgaria and English in England to illustrate the different approaches. For this purpose, he uses the Bulgarian language requirements published by the Bulgarian Ministry of Education and Science and the English language requirements of the Ministry of Education in England.

Finally, the author examines the examination process and compares the types of questions that are included in the Bulgarian matriculation in Bulgaria and the types of questions included in the GCS A Level Exams in England.

✉ **Dr. Phil Budgell**

Principal Consultant
Education Leadership Consultancy
Sheffield, United Kingdom